

O'ZBEK MILLIY RAQS SAN'ATI: FAG'ONA VA XORAZM RAQS MAKTABLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Qurbanova Feride

ÓZMKÓMI NF "Xalıq dóretiwshiligi" kafedrası

"Qosıq hám oyın" qaniygeligi 2-kurs student

Yuldashova Zuxra Saliyevna

ÓZMKÓMI NF "Xalıq dóretiwshiligi" kafedrası oqıtıuwshisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek milliy raqs san'ati tarixi, rivojlanishi, tarqqiyot bosqichlari, raqs san'ati maktablari va hududlaro milliy liboslarimizning o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, raqs san'atini rivojlantirish bo'yicha oshirilayotgan keng ko'lamlı ishlar, milliy raqs san'atining jahon hamjamiyati tomonidan e'tirof etilayotganligi keng bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *nomoddiy, madaniyat, lazgi, raqs maktabi, harakat, marosim, tadbir, festival, raqqosa, san'at, ma'naviy-madaniy.*

Qadim zamonlarda vujudga kelishi haqida arxeologik qazilmalar jarayonida topilgan raqqos va raqqosalarning haykalchalari, qadimiy g'orlar va qoyatoshlarga chizilgan tasvirlar, kitob miniatyuralari dalolat beradi. Jahon sivilizatsiyasi rivojlanishi bilan raqs san'ati ham rivojlanib boraverdi. O'zbek raqs san'atining o'zida turli maktablar, yo'nalishlar vujudga keldi va mahalliy raqslar taraqqiyot tufayli milliy raqs maqomigacha o'sib bordi. Raqs san'ati ayniqsa, Sharq Renessansi, ya'ni Amir Temur va temuriylar davrida ravnaq topdi. Unda ayniqsa xotin-qizlarning o'rni katta bo'ldi. Raqslarda rang-baranglik tarixiy qatlamlar yaqqol ko'zga tashlanib turdi. Keyinchalik ham raqs fidoyilari tufayli o'zbek milliy raqsi rivojlanishda davom etdi va hozirgacha saqlanib qolgan holda ajoyib raqslar vujudga keldi. Raqsning eng qadimiy shakllari - bu xali tom ma'nodagi raqs emas, - balki ibtidoiy shakllari ya'ni ritmik pontamimo faqat xalq ijodiyoti emas, balki masxarabozlar milliy an'anaviy professional teatr artistlari repertuarida ham saqlanib qolgan. Raqs professional raqqosalar va sozandalar maxsuli bo'lib, oliy shakllari professional raqqoslar repertuarida shuningdek professional raqqosalarga taqlid qiluvchi raqs xavaskorlari doirasida saqlanadi va rivojlanadi. Mustaqillik sharofati bilan o'zbek milliy raqsi ham gurkirab, rivoj topmoqda. O'zbek xalqi chinakam boy raqs san'ati merosiga ega. O'zbek raqsining butun boyligi serjilo qirralari, go'zalligini saqlash, olamga taratish uchun imkoniyatlar paydo bo'ldikim bu istiqlol mevasidir, sharofatidir. Bizgacha yetib kelgan raqslarning tur va janrlari rang-barangligi xayratda qolarli darajada. Avlodlar asrlar osha to'plagan ma'naviy boyligni o'quvchilarga me'ros qilib qoldiradilar Raqs - insoniyat paydo bo'lgan ilk davrlardayoq tug'ilgan va san'atning eng qadimgi, keng tarqalgan va ommabop turlariga kiradi. Qadimdan inson hayotining muhim jabhalarida raqs

alohida o'rin tutgan. Ibtidoiy davrda insonlar tomonidan tabiat hodisalari (quyosh, suv, olov bilan bog'liq) turli afsonaviy ko'rinishlarda tushunilgan. Tabiat mo'jizalari insonlarga yaxshilik yoki yomonlik keltiruvchi kuch sifatida tasavvur qilingan.

Farg'ona raqs maktabi.

Farg'ona raqs maktabi – Farg'ona vodiysida shakllanib kelayotgan raqs san'ati. Qaddi-qomatni erkin tutish, yengil va ifodali yurishlar, puxta ishlangan va aniq ma'noga ega bo'lgan qo'l, bilak, barmoq harakatlari Farg'ona raqsining asosini tashkil etadi. Bu raqsda 1 ta erkin, 7 ta qo'l va 7 ta oyoq holatlari o'rgatiladi.

Ushbu holatlar o'zlashtirilganda so'ng 5 qismdan tashkil topgan, Doira dars'ining harakatlari o'rgatiladi. Yigitlarning raqslarida mardonavor harakatlari, aylanishlari, qizlarning raqslarida esa jilvalar yetakchilik qiladi. Farg'ona raqsi asosan maydonlarga mo'ljallangan „Katta o'yin“ va mehmonxonalar va hovlilarda ijro etiladigan „Mayda o'yin“ turkum raqslaridan tashkil topgan. „Katta o'yin“ raqs vositalari bilan syujet voqealarini aks ettirgan 280 usulni o'z ichiga olgan. Masalan: rez, titratma, shox, gul, o'yin, yo'rg'a, sarbozi, charx, rog, katta, samo, yallama, qaytarma, olmaanor kabi usullar bizgacha yetib kelgan. „Mayda o'yin“ esa yalla va laparlar jo'rligida ijro etiladigan raqslardir. Farg'ona raqqos yigitlari surp va beqasamdan tikilgan yaktak va kamzullar, shoyi sholvorlar, belbog' va do'ppilar, o'tkir uchli maxsus rangdor etiklardan, raqqosa qizlari esa xonatlas, olacha ko'ylaklar, nimchalar, lozimlar, kovush-maxsilar, ro'mollar, durralar, xilma-xil taqinchoqlardan foydalanishadi. Farg'ona raqs maktabini rivojlantirishda Usta Olim Komilov, Tamaraxonim, Mukarrama Turg'unboyeva, Roziya Karimova, Gavhar Rahimova, Qunduz Mirkarimova, Dilafro'z Jabborova, Ma'mura Ergashevalarning xizmatlari beqiyosdir.

Xorazm raqs maktabi.

Xorazm raqsi - o'zbek xalq raqsmaktabining biri. Xorazm necha asrlardan buyon o'z buyukligini saqlab kelgan va tarix sahifasidan joy olgan o'lkadir. Xorazmda paydo bo'lgan ilk raqslar diniy marosimlar bilan bog'liq bo'lgan. Qadimiy Xorazm o'yinlari to'g'risida Avesto kitobida anchagina ma'lumotlar berilgan. Xorazm raqsida yigitlarda qo'llar cho'zilgan, tirsaklar ba'zan to'g'ri, ba'zan tirsakdan egilgan bo'lib, barmoqlar yuqoriga, pastga, kaftlari yonga, yuqoriga, pastga qaratiladi. 73 Gavdaning beldan yuqori qismi orqaga tashlanganroq, kuraklar bir-biriga yaqin, tizzalar biroz egik, oyoq uchlari yonga ochilganroq bo'ladi. Yigitlar ustiga to'q rangli kamzul, boshlariga chugurma kiyib o'ynaydilar. Xotin-qizlarda rasmiy holatda barmoq uchlari pastga qaratiladi, tirsaklar biroz bukiladi, bilaklariga zang (mayda qo'ng'iroqchalar) taqib o'ynaydilar. Boshlaridagi ukki, o'rdak gajagi (bosh kiyimning chap tomoniga, y a'ni yurak tarafga taqilgan. Bu yurakdan chiqqan olov timsolini anglatadi) bezakli, dudorli, popukli, parli taqyatuzi, peshonalarga bog'langan manglay tuzi, ko'kraklariga osilgan shavkalalar, quloqlaridagi sirg'alar, bilaklaridagi bilaguzuklar ham raqs usullariga mos tushib,

umumiy raqs obrazini yaratishga xizmat qiladi. Raqs jarayonida barmoqlami qarsillatib, g'oz turib

o'ynash, gavda, qo'ldastalami titratish, yelka qoqish, cho'kka sakrash, qayroqlardausul berish ayollar va erkaklar raqsiga birday xos. Xorazm raqsi harakatlarga boy. Bizgacha yetib kelgan «Chag'alloq», «Norim-norim», «Aliqambar», «Orazibon», «Mo'ri», «Xo'bbimboy», «Shirinnowot» o'yinlari ijrosida o'g'lon raqqoslar va masxarabozlar o'zini ko'rsatgan bo'lsa, «Ashshadaroz», «Maqom ufori» kabi raqslarda raqqosalar ustunlik qilgan. «Lazgi» raqs turkumi ijrosida erkak va ayol raqs ustalari birday mahorat bilan o'ynaydilar. Xorazmda «Lazgi»ning 9 xili mavjud: «Olov», «Dutor», «Qayroq», «Masxaraboz», «Garmon», «Surnay», «O'g'lon bola», «Xorazm lazgisi», «Zamonaviy lazgi»lar. Eng mashhur Onajon xalifa Sobirova (Anash cho'loql 885-1952) xalifa tomoshasi tarkibini saqlash, garmon chalish va kuylash, raqqoslarni o'ynatishda, ayniqsa, xotin-qizlar raqsini sahnaga olib chiqishda katta xizmat qilgan. Soraxon Ollaberganova, Reymajon Temirova, Raviya Otajonova, Oliya Otamurodova, Rahima Hakimovalar Onajon xalifa ansambli ishtirokchilaridir. Xorazm raqsi ijro uslubini, an'alarini, yangi ijtimoiy sharoitlarda saqlash va rivojlantirishda Bekjon Madrimov, Sulton Otaniyozov, Reyim ota, Qambar bola, Qodir bola, Kanarak bola Saidov, Jummi shix, Qodirbergan Otajonov, Karim Ollaberganov, Rimajon Matkarimova, Matlatif 74 Saidov, Zarif Latifov, Xudoybergan to'qto'q, Gavhar Matyoqubova va boshqalaming xizmatlari katta o'rin egallaydi. Xorazm raqsi uslubi Xorazm viloyat teatri, xalq ansamblari, «O'zbekraqs» birlashmasi tasarrufidagi «Lazgi» ansambli faoliyatida davom etib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. R. Dosmetova N. Abraykulova, Raqs" Toshkent-2017.
2. L. Avdeyeva „O'zbek raqsi tarixidan" Toshkent-2001.
3. R. Karimova „O'zbek raqslari" Toshkent-2003.
4. Avdeyeva L.A. O'zbek Milliy raqsi tarixidan. - Toshkent:Mukarrama Turg'unboyeva nomidagi " O'zbekraqs " milliy raqs birlashmasi,2001y
5. Sayfullayeva D, Kazakboyeva Z. O'zbek raqs san'ati tarixi va raqs sahnalashtirish sirlari. Toshkent.2006y

